

Marko Trajković¹, Niko Josić²

¹ Univerzitet u Nišu, Pravni fakultet, Trg 14. oktobar 4/39, RS–18000 Niš

² Katolička crkva Uzvišenje svetoga križa, Jug Bogdanova 1, RS–18000 Niš
trajkovicmarko@yahoo.com; niko-josic@eunet.rs

**Eutanazija u perspektivi
kršćanske vjere i pravne znanosti**

Sažetak

Naša stvarnost bilježi dramatične promjene u moralnim stavovima ljudi. Kršćanskim i pravno-filozofskim pristupom nastojimo, u svjetlu tih promjena, promišljati pitanje etičkog aspekta zahtjeva kompetentnog pacijenta da umre te odluke liječnika povodom toga zahtjeva. Ovo promišljanje spada u područje ispitivanja osnovnih ljudskih vrijednosti. Ističemo da ljudsko dostojanstvo – kao središnja vrijednost – nije određeno vanjskim uzrocima i ne ovisi o stanju čovjekova zdravlja ili bolesti, ono je nešto unutrašnje, bitno i neotuđivo. Dakle, izvire iz cjelokupne kvalitete čovjekovog života kao osobe, kao duhovno-tjelesnog bića, obdarenog razumom i slobodom, samoodgovornošću i mogućnošću samoodređenja – ukoliko prihvaćamo da je stvoren na sliku Božju (Post 1,26–27). Historijska prizma promatranja ovog problema je zaista šarolika, od potpunog opravdavanja ovakvih zahtjeva, preko jedinstvene osude, sve do danas kada ovo pitanje dovodi do vrlo teških i skoro nerješivih rasprava na područjima morala i prava, uz naglašavanje da dekriminalizacija ovakvih postupaka može dovesti do »klizave nizbrdice«.

Naš je polazni stav, s kršćanske pozicije, da ne postoji tako nešto kao što je život bez vrijednosti. Dakle, ističemo kršćanski pristup ljudskom životu i dostojanstvu, koji podrazumijeva postavku da čovjek ne dodjeljuje život te ga samim time niti ne može oduzeti, bez obzira na okolnosti i teškoće koje ga prate.

Ključne riječi

eutanazija, kršćanska perspektiva, ljudsko dostojanstvo, argument »klizave nizbrdice«

Uvod

Pitanje etičkog aspekta pacijentovog zahtjeva da umre te odluke liječnika povodom tog zahtjeva predstavljaju probni kamen javne argumentacije unutar pravne države našega doba. Dakle, ovo podrazumijeva etički stav u pitanju formuliranog prava.

Stav koji će biti obrazložen u ovom radu prožet je kršćanskim pogledom na čovjeka i uklapa se u pitanje koje je postavio Ernst-Wolfgang Böckenförde: »živi li slobodarska, sekularizirana država od normativnih pretpostavki koje ona sama ne može garantirati?«¹ Zapravo, ovakva stvarnost trebala bi nas voditi ka »gušćem« spletu vrijednosnih orijentacija unutar države.

Mišljenja smo da je putu europske sekularizacije potrebna kršćansko-moralna korekcija, posebno kod pitanja koja izazivaju pozornost čitave javnosti. Iako polazimo od kršćanskih uvjerenja, imamo »sluha« i za – kako to slikovito

1

Ernst-Wolfgang Böckenförde, »Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation«, u:

Recht, Staat, Freiheit, Suhrkamp Verlag, Frankfurt 1991., str. 92 i dalje, ovdje str. 112.

navodi Jürgen Habermas – »religiozno nemuzikalnog čovjeka«. Zapravo, taj »sluh« predstavlja obavezujući pojam pravne države našega doba. Ali i »religiozno nemuzikalni čovjek« ima obvezu samokritičkog određivanja odnosa uma i religije.

Dakle, razmatranje pitanja etičkog aspekta zahtjeva pacijenta da umre, te odluke liječnika povodom tog zahtjeva, dovodi nas do pitanja koje postavlja Joseph Ratzinger, papa Benedikt XVI: »Što održava svijet?«²

Život kao Božji dar

Vrijednosti koje, u Kantovoj maniri rečeno, stoje same u sebi – ljudski život i ljudsko dostojanstvo³ – proizlaze iz suštine ljudskog bivstvovanja pa su otud neprikosnovene za sve one koji posjeduju tu suštinu. Ljudski život je, dakle, glavna osnova i najvidljiviji znak moralnih vrijednosti. Ali i kao takav, prema Marcianu Vidalu, on je katkad u sukobu s nekom drugom vrijednošću, konkretno u ovom slučaju s vrijednošću dostojanstvene smrti.⁴ Dakle, do aksiološkog sukoba dolazi kada se na vrijednosnoj skali pojavi vrijednost dostojanstvene smrti. Vrijednost dostojanstvene smrti, ili ortotanazija, ne smije se shvatiti kao formulacija nekog prava, u preciznom smislu formiranja pravnog poretka pravne države našega doba ono se odnosi na etičku stvarnost u kojoj se postavlja etički zahtjev. Istovremeno, taj se pojam, prema Vidalu, ne odnosi konkretno na smrt, već na oblik smrti.⁵

Ostavljajući sada etimološko porijeklo i vrijednosni aspekt, koje u različitim razdobljima ljudske civilizacije ima zahtjev kompetentnog pacijenta da umre, smatramo da su eutanazijske situacije

»... one u kojima vrijednost ljudskog života kao da se nalazi u nekom stanju takvog potamnjenja ili poništavanja zbog koje se neka terapija kojom se anticipira smrt pokazuje kao najbolja alternativa«.⁶

Dakle, čovjek dolazi do zaključka da je bolje »prekinuti« životni tijek i tako brže »doći« do smrti da bi nestale patnje koje vode agoniji. U *Deklaraciji o eutanaziji*, prihvaćenoj 1980. godine od strane Kongregacije za nauk vjere, stoji:

»Pod eutanazijom valja razumjeti neko djelo ili propust koji po svojoj prirodi i nakani izaziva smrt, u cilju otklona svake boli.«

Prema Velimiru Valjanu, Enciklika *Evangelium vitae* preuzela je ovu definiciju.⁷

Smatramo, u skladu s mišljenjem pape Pia XII, da eutanazija predstavlja zlo koje se protivi prirodnom i božanskom zakonu koji je utisnut u dušu svakog čovjeka te da prihvaćanje zahtjeva pacijenta da umre od strane liječnika predstavlja povredu najplemenitijih osjećaja za čovječanstvo.⁸ Još je gore, smatra V. Valjan, kada eutanaziju neki hvale kao plod ljudskog napretka, kao nešto što je vrlo korisno zajedničkom dobru.⁹

Ako prihvaćamo da gospodar života nije čovjek, nego Bog, onda prihvaćamo i sljedeće: liječnik kao privatna osoba ne može izvršiti neku radnju koja bi vodila eutanaziji, ili sama predstavlja eutanaziju, ali niti pacijent ne može sa svoje strane dati liječniku više prava nego što sam posjeduje. A kako nije apsolutni gospodar samog sebe, svojeg tijela i svojeg duha, on ne može zahtijevati nešto takvo kao što je ubojstvo iz milosrđa. Što dalje znači da nitko ne može zahtijevati da se nad njim izvrši eutanazija te da niti jedan društveni i državni autoritet u pravnoj državi našega doba to ne može odobriti ili pri-

hvatiti. Riječ je zapravo o povredi božanskoga zakona, o povredi ljudskoga dostojanstva i prijestupu protiv života. Ovdje se slažemo sa stavom da se kroz ovakve situacije zapravo nastoji da netko postane nitko.¹⁰ Prema tome, čovjek ne može biti lišen svoje bitne oznake – da je slika Božja. Snagom takvog dostojanstva, svaki čovjek u bilo kojem razdoblju svojega života, dakle i u situaciji teške bolesti, uvijek zadržava pravo i dužnost poštovanja temelja toga dostojanstva. Zato niti s biološkog aspekta čovjek ne može biti sveden na »živućeg ne-čovjeka«, ne može bi »o-ne-čovječen«. Dakle, shvati li se ozbiljno da je čovjek u svojoj biti racionalan i da je izvorna vrijednost svakog čovjeka u njegovu prihvaćanju od Boga, onda je jasno da njegovo dostojanstvo nije vezano samo za njegove generičke »odrednice«. Njegove sposobnosti, naprimjer um, mogu biti »izgubljene«, ali dostojanstvo ostaje vječno, ono je vječno jer je primljeno od Boga. Dakle, čovjek je od Boga bezuvjetno ljubljen i potvrđen, te je kao takav »zadobio« dostojanstvo.

Utoliko je valjan zaključak pape Ivana Pavla II. kada, polazeći od tih premisa, ovakvu našu stvarnost označava »kulturom smrti« (*cultura di morte*).¹¹ Ta »kultura smrti« predstavlja viziju u kojoj je izgubljen etički smisao ljudskog života. U takvoj stvarnosti, pacijent ne uviđa da on nije apsolutni gospodar svojega života, nego da je to Bog, pa onda niti liječnik ne uviđa da ga nijedan čovjek ne može ovlastiti da nešto takvo učini.

Na ovaj način, dakle kršćanskim promišljanjem vrijednosti života i dostojanstva, moguće je sačuvati dostojanstvo od »sveprisutnog nasilja« i to više od ne tako anonimnih sila, kako se to zbivalo u prethodnim vremenima, nego do čovjeka samog, kao najveće sile koja djeluje protiv njega samog. Dakle, potrebno je suradnjom uma i religije spriječiti da se ovakvo nasilje moralno legitimizira.

2

Detaljnije o tome vidjeti u: Jürgen Habermas, Joseph Ratzinger, *Dialektik der Säkularisierung. Über Vernunft und Religion*, Herder Verlag, Freiburg im Breisgau 2005.

3

U Kantovom »carstvu svrha« sve ima ili neku cijenu ili neko dostojanstvo. Ono što ima cijenu takvo je da se na njegovo mjesto može postaviti nešto drugo kao njegov ekvivalent. Naprotiv ono što je uzvišenije od svake cijene, ono što ne dopušta nikakav ekvivalent, jest ljudsko dostojanstvo. Opće ljudske sklonosti i potrebe, prema Kantu, imaju »tržišnu cijenu«. »Afektivnu cijenu« imaju naša uživanja u »besciljnoj igri naših duševnih moći«. Uvjet pod kojim je jedino »nešto kadro da sačinjava svrhu samu po sebi«, nema relativnu vrijednost, nema cijenu, nego posjeduje unutrašnju vrijednost i to je dostojanstvo. Za Kanta, moralnost predstavlja uvjet pod kojim jedino neko umno biće može biti svrha po sebi. A na osnovu te moralnosti moguće je da se u »carstvu svrha« bude jedan njegov »zakonodavni član«. Dostojanstvo se, prema Kantu, jedino nalazi u čovjeku, pod uvjetom da je čovjek sposoban za moral. Detaljnije o tome u: Immanuel Kant, *Zasnivanje metafizike morala*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd 1981., str. 82.

4

Marciano Vidal, *Kršćanska etika*, Karitativni fond UPT, Đakovo 2001., str. 237–238.

5

Isto, str. 240.

6

Isto, str. 241.

7

Velimir Valjan, *Bioetika*, Svjetlo riječi, Sarajevo–Zagreb 2004., str. 277.

8

Isto, str. 285.

9

Isto.

10

Andrius Narbekovas, Kazimieras Meilius, »Why Is the Ethics of Euthanasia Wrong?«, *Medicinska etika a Bioetika* 11 (3–4/2011), str. 2–6. Navedeno prema: Aleksandra Frković, *Medicina i bioetika*, Pergamena, Zagreb 2010., str. 50.

11

Giovanni Paolo II, *Evangelium vitae, Enchiridion della Famiglia, Documenti magisteriali e pastorali su famiglia e vita 1965–2004*, Pontificio consiglio per la famiglia, Bologna 2004., str. 444.

»Klizava nizbrdica« kao posljedica prepuštanja eutanazijskim motivima

Razvoj čovjekovih moći, koje su prečesto »razaračke«, nameće pitanje moralne kontrole moći. Apsolutna sloboda, koja ne poštuje život, i sama je razaranje slobode. Na taj način dolazi do potamnjenja vrijednosti života. Očiti su napadi na vrijednost ljudskog života. S jedne strane ističe se vrijednost života, no s druge strane ljudski život u stvarnosti nije nepovrediv. Iz ovakve situacije se može izaći samo ako dvoznačnost života pobijedimo dosljednošću uma i religije. Dakle, ako se vrijednost ljudskog života opravda u svojim korijenima. Samo tada i na taj način se može spriječiti »klizava nizbrdica«.

»Klizava nizbrdica«, prema Leu Alexanderu, predstavlja primjer posljedica prihvaćanja eutanazije. Navodi se da su ubojstva koja su neposredno izvršili liječnici u Njemačkoj, u razdoblju vladavine nacionalsocijalizma, bila opravdana pozivanjem na pojam života koji nije vrijedan življenja (*lebensunwertes Leben*), o čemu su dalje govorili Robert Jay Lifton i J. C. Willke. Willke dokazuje da je nekoliko slučajeva ubojstava iz milosrđa teško deformirane dojenčadi i djece bilo prvi nemoralni korak na nizbrdici nacizma, koja je dovela do holokausta.¹² Najprije, to je bilo ubojstvo mentalno bolesnog djeteta, koje je izvršio njegov otac 1937. godine, pri čemu je otac blago kažnjen. Nakon toga, uslijedio je 1939. godine drugi ključni slučaj dojenčeta po imenu Knauer, rođenog slijepog i bez jedne ruke i noge. Pregledao ga je liječnik Karl Brandt i o tome obavijestio Adolfa Hitlera, koji je potom Brandtu izdao dopuštenje da ubije Knauera i svu dojenčad nalik njemu. Willkie tvrdi da su ova dva ogleđna slučaja vodila do prve faze ubijanja u Njemačkoj, tijekom koje su ubijena mnoga hendikepirana djeca. On procjenjuje da se radi o oko šest tisuća djece.

Nasuprot ovakvom stavu, prema Gregoryju E. Pensu, mnogi povjesničari smatraju da je njemačka medicina bila otvoreno rasistička desetljećima prije pojave nacizma. Dakle, prema njima »konačno rješenje« i druga masovna ubojstva nisu potjecala od »tanane«, u početku neprimjetne promjene stavova, nego od otvorenog rasizma koji je tinjao u Njemačkoj.¹³ Zato smatraju da, bez obzira koji koraci možda vodili do nacističkog programa eutanazije, a koji je prerastao u eugeniku, nacistički program nema ništa zajedničko s dobrovoljnim umiranjem uz liječničku pomoć kompetentnih pacijenata u Nizozemskoj i Oregonu.¹⁴ Oni ne uviđaju da nema nijednog naroda koji bi bio u cjelini rasistički nastrojen. Takve su generalizacije ekstremno opasne jer otvaraju put u mržnju i želju za istrebljenjem jednog naroda. Dalje, posve je proizvoljan zaključak da postoji nacionalna medicina koja je rasistički nastrojena. Zar nam upravo sav užas toga rata nije pokazao da se valja kloniti generalizacije i općih osuda?¹⁵

Nasuprot tome, Velimir Valjan pravilno zaključuje da postoji nedvosmislena veza između nacističkih teorija i današnjih proeutanazijskih ideologija. Ta se veza sastoji u nedostatku pojma o transcendenciji ljudske osobe. Dalje stoji:

»Kada se umanju ta vrijednost, usko povezana s afirmacijom egzistencije Boga kao Osobe, samovolja čovjeka nad čovjekom se očituje u političkom vođi nekog apsolutističkog režima ili u instancijama individualizma.«¹⁶

Kada jednom poduzmемо prvi nemoralni korak, u ljudskoj prirodi biva oslobođeno nešto loše što više nije moguće kontrolirati. Ranije je moralno pravilo tu lošu silu držalo sputanom, ali sada je učinjen izuzetak koji može poslužiti kao presedan, tako da apsolutno moralno pravilo nestaje. Konačno, tako

se otvara put k apsolutno nemoralnoj slobodi. Dakle, kada jednom izvršimo malu izmjenu nekog moralnog pravila, neizbježno slijede druge promjene zbog zahtjeva uma za konzistentnošću u tretiranju sličnih slučajeva na sličan način. Zato Norman Fost smatra da je u svakom društvu u kojem je zakonski prihvaćen zahtjev pacijenta da umre, to bilo primjenjivano odveć široko te da se situacija otrgla kontroli.¹⁷ Tako je Michael Swango bio je uhićen 2000. godine kao serijski ubojica pacijenata. Optužen je i osuđen za ubojstvo tri pacijenta u državi New York. Tijekom suđenja se procjenjivalo da je Swango ubio najmanje 60 pacijenata. Njegov dnevnik, korišten na suđenju, otkriva da je ubijao zbog »uzbuđenja« koje mu je pružala moć ubijanja i »slatkog opojnog mirisa ubojstva iza zatvorenih vrata«.¹⁸

To je baš ono zlo u čovjekovoj prirodi za koje tvrdimo da ga legalne smrti uz pomoć liječnika mogu otpustiti. Ovo dalje znači da će, jednom pušten, destruktivni princip progutati cijelu ličnost i zavladata svim njenim postupcima. Tako nastali destruktivni porivi i destruktivne zamisli ne mogu ostati ograničeni ili usmjereni samo na jedan subjekt, ili samo na nekoliko subjekata, već se neizbježno moraju proširiti i biti usmjereni protiv cijelog okolnog svijeta, uključujući i vlastitu grupu i sebe. Tako Nat Hentoff, odvjetnik za prava osoba s invaliditetom koji se protivi eutanaziji, smatra da postupci dr. Jacka Kevorkiana (ili »doktora smrt«),¹⁹ kao i dekriminalizacija umiranja

12

Jack C. Willke, *Assisted Suicide and Euthanasia: Past and Present*, Hayes Publishing, Cincinnati 1998., str. 9.

13

U korist takvog stava navodi se A. Jost i njegovo djelo *Das Recht auf den Tod* iz 1895. godine te djelo *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens*, iz 1920. godine, koje su napisali K. Binding i A. Hoche.

14

Detaljnije o tome u: Gregory E. Pence, *Classic Cases in Medical Ethics*, McGraw-Hill, Boston 2004.

15

Više o odnosu medicine i nacionalsocijalizma vidjeti u: Kurt Bayertz, Jürgen Kroll, Peter Weingart, *Rasse, Blut und Gene. Geschichte der Eugenik und Rassenhygiene in Deutschland*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt 1988.; Ernst Klee, »Euthanasie« im NS-Staat: die »Vernichtung lebensunwerten Lebens«, Fischer Taschenbuchverlag, Frankfurt 1985.; Kurt Nowak, »Euthanasie« und Sterilisierung im »Dritten Reich«, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1984.; Hans Walter Schmuhl, *Rassenhygiene, Nationalsozialismus, Euthanasie*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1987.; Adolf Hitler, »Brief mit Datum 1. September 1939. auf persönlichem Briefpapier«.

16

V. Valjan, *Bioetika*, str. 279.

17

Navedeno u: M. Ward, »Experts Consider Legal and Ethical Aspect of Helping Americans Die«, *Milwaukee Journal*, June 7, Wisconsin 1990.

18

Više o tome u: Charlie LeDuff, »Prosecutors Say Doctor Killed to Feel a Thrill«, *New York Times*, September 7, 2000., str. 29.

19

U lipnju 1990. godine Janet Adkins je zatražila od umirovljenog patologa Jacka Kevorkiana da joj pomogne umrijeti. Imala je 54 godine i oboljela je od Alzheimerove bolesti kod koje se od pojave prvih simptoma živi u prosjeku još 10 godina. 4. lipnja 1990. godine Kevorkian ju je povezo sa svojom napravom koju je nazvao *mercitron*. Ona se sastojala od tri boce: prva je sadržala fiziološku otopinu, potom pacijent sam pušta tiopental, snažan sedativ, a tada prekidač pokreće i *tajmer* koji ubrzo aktivira infuziju kalij-klorida. Tiopental je Janet Adkins učinio nesvjesnom, a kalij-klorid ju je minutu kasnije ubio. Pretrpjela je bezbolni srčani napad dok je bila u dubokom snu, cijeli proces trajao je manje od 6 minuta. Lokalni okružni javni tužitelj podigao je protiv Kevorkiana optužbu za ubojstvo, ali je lokalni sudac odbacio slučaj zato što u Michiganu nije postojao zakon protiv samoubojstva uz tuđu pomoć, ali je naložio Jack Kevorkianu da više ne koristi *mersitron*. U jesen 1991. godine Kevorkian je pomogao pri dvostrukom samoubojstvu Sherry Miller i Marjoire Wantz, jedna je oboljela od multiple skleroze, a druga je imala kronične bolove u predjelu vagine i zdjelice. Optužbe su ponovo odbačene, ali mu je liječnička dozvola u Michiganu suspendirana u studenome 1991. godine, što je značilo da više ne može nabavljati natrij-pentotal, pa je morao koristiti ugljični monoksid. U lipnju 1995. godine otvorio je kliniku za samoubojstva, ali ga je vlasnik zgrade ubrzo izbacio. Do 1998. godine pomogao je da i stoti paci-

uz pomoć liječnika u Nizozemskoj i Oregonu,²⁰ predstavljaju »bjesomučno obezvredivanje života«. ²¹

1973. godine Nizozemsko liječničko društvo složilo s nizozemskim tužiteljima da se liječnicima neće suditi za ubojstvo ako se budu držali smjernica:

- da samo kompetentni pacijenti mogu zatražiti da umru;
- da pacijentovi zahtjevi moraju biti ponovljeni, nedvosmisleni, bez pritiska i dokumentirani;
- da se liječnik mora konzultirati s drugim liječnikom kako bi dobio neovisno mišljenje; i
- da pacijent mora trpjeti nepodnošljive bolove ili patnje, bez vjerojatnosti da će doći do poboljšanja.

Ove smjernice su dalje formalizirane 1984. godine.

Nizozemska je do 1990. godine postala mjestom u kojem se moglo vidjeti hoće li ostvarenje pacijentove želje da umre dovesti do pada u »barbarstvo«. Nizozemska Remelinkova komisija proučavala je podatke medicinske prakse i izvijestila 1990. godine da je do tisuću smrti došlo mimo propisanih smjernica. Dakle, iako su smjernice propisane kako bi se olakšao prvenstveno pravni aspekt krivične odgovornosti liječnika, one nisu do kraja poštovane. Kako to objasniti? Jedan od načina je upravo odsustvo apsolutnog moralnog zakona, odnosno prisustvo apsolutne nemoralne slobode. Ove smjernice su izgubile na značaju s prvim ubojstvom mimo propisanih pravila. One su morale u Nizozemskoj omeđiti djelovanje ljudi, a zapravo su ozakonile akte suprotne etici. Dakle, umjesto sprječavanja, one su sigurno »uglašale« put ka nizbrdici. Dalje, 1991. godine je utvrđeno da u toj zemlji od nedobrovoljne eutanazije godišnje umre oko 1040 ljudi. Jesu li liječnici »zaboravili« na smjernice? Za koga su one propisane? Ovo, dakle, znači da će se analogija, kao sredstvo tumačenja propisa, vješto i zloslutno primjenjivati te da se zapravo već primjenjuje i na nekompetentnim pacijentima. Pritom se koristi argument ublažavanja patnji. Smatramo da je taj argument, koji spada u red »fantomskih pojmova«, dovoljan da opravda sve slučajeve te da dovede do »široko« prihvaćene i primjenjivane eutanazije.

Nizozemski Vrhovni sud je 1994. godine odlučio da i nepodnošljive duševne patnje mogu opravdati dobrovoljnu eutanaziju. Zamislimo najprije što zapravo znači izraz 'nepodnošljive duševne patnje' i koliko se on može proizvoljno koristiti. Tko procjenjuje što su to nepodnošljive duševne patnje? Dalje, što u kvantitetu znači izraz 'nepodnošljivo', koliko je to subjektivno? Dakle, jedan tako proizvoljni pojam je procesom justicijabilizacije uzet iz stvarnosti i prenesen u pravnu normu. Sada zamislimo pravnik koji koristi, unutar tumačenja kao jedinstvenog procesa, ekstenzivno tumačenje odredbe nepodnošljive duševne patnje. Jesmo li se već krenuli »kotrļjati« niz padinu? Mišljenja smo da je zapravo bolje pitanje gdje je kraj »kotrļjanja«? Opet odgovaramo – kraja zapravo nema. Naš um ima potrebu da slične slučajeve tretira na sličan način. Dakle, dokle god ne ostvarimo krajnji naum »kulture smrti«, mi nećemo stati.

Smrt uz pomoć liječnika učinjena je potpuno legalnom u Nizozemskoj u travnju 2001. godine. Zakonom, koji je izglasan u oba zakonodavna doma, nije obuhvaćen prijedlog koji je smrtno bolesnoj djeci od 12 do 15 godina davao isto pravo. Ovakav, prema mišljenju nekih autora, sporni zakonski prijedlog, a koji mi smatramo apsolutno nemoralnim, potvrđuje ranije iznijete stavove. Gdje su sada smjernice? Pravnički promišljeno, od podnošenja zakonskih prijedloga do njihovog potpunog ostvarenja je vrlo kratak put. Čak i ako prvo

nisu prihvaćeni, oni sada postoje formulirani, i samo se čeka pogodna »politička klima« za njihovu realizaciju. Oni su na neki neformalni način ušli u proceduru. Iako je ovakav stav za procesualiste neznanstven, mišljenja smo da nam zakonodavna praksa pokazuje sasvim drugačiju stvarnost. Kada je stav jednom formaliziran, on počinje imati »svoj život« i kad-tad će se ostvariti. Bojimo se da će onda biti kasno za reakciju.

Sada još želimo povezati stav o nepodnošljivim duševnim patnjama i prijedlog koji je obuhvatio djecu od 12 do 15 godina, a koja zahtijevaju da umru. Tko od nas želi ovakvu stvarnost? Kako sada biti siguran u živote mladih ljudi, kada imamo u nekoj budućnosti situaciju, koja će sasvim sigurno biti naša, da oni imaju zakonsko pravo na poništavanje vlastitoga života? Pravo, umjesto da bude »štit« ili »brana«, postaje oslonac zla. Pravo nam daje mogućnost da više ne razmišljamo o životima mladih, budući da oni zbog nepodnošljivih duševnih patnji mogu zatražiti smrt. Netko će se već »sažaliti« nad njima.

Dekriminalizacija jedne kategorije ubojstva

Legalizacija eutanazije dodala bi cijelu jednu novu kategoriju ubojstva, tako da bi privatne osobe zapravo dobile »dozvolu« da jedna druga ubijaju kako bi uklonile patnje. Ne želimo proširivati kategoriju ubojstva u kojoj čovjek može ubiti čak i u ime milosrđa. To bi promijenilo prirodu prava i otvorilo put zloporabama. Mi bismo tada zlo, koje postoji u stvarnosti, fiksirali u pravnim normama. Dakle, tada bi pravo i formalno postalo izvor zla. Dali bismo priliku da kroz proces justicijabilizacije dođe do pretvaranja jedne norme, koja sobom nosi zlo, u pravnu normu koja bi morala biti osiguranje ostvarenja vrijednosti. Tada bismo, i pored svih nedoumica i strahova koji stoje pred nama kada govorimo o ovoj temi, unijeli »fantomske pojmove« koji bi do kraja poljuljali nestalan ljudski instinkt za dobro. Tada bi Pandorina kutija mogla biti osnovom za izgradnju novih shvaćanja unutar pravne materije, a osobito unutar krivično pravne materije. Dakle, kada bismo prešli na nivo krivičnog prava, to bi također poljuljalo korijene i osnovne tekovine krivično-pravne materije. Kada bismo u tome slučaju određivali što je izvor prava, morali bismo naglasiti da je to konačno postalo – zlo.

Pravnički promatrano, čak i ako koristimo hermeneutičku metodu, nećemo stići do opravdanja dekriminalizacije ovog vida ubojstava. Hermeneutika prava, koja zahtjeva da se pravo »konačno otvori« ka životnim činjenicama, neće dati valjan rezultat u ovom slučaju. Kao primjer tumačenja pravnik, koje je u sukobu s etičkim tumačenjem, navodimo nepotrebno činjenje suptilne razlike između dobrovoljne eutanazije, u kojoj pacijent zahtjeva od liječnika da mu ovaj omogući smrtonosni lijek, i asistiranog samoubojstva, kod kojega kompetentna osoba može odlučiti sama uzeti smrtonosnu supstancu koju joj je liječnik prepisao, ali je nije sam dao. Smatramo da, etički promatrano, nema nikakve potrebe činiti distinkciju između ove dvije situacije, jer liječnik pouzdano zna da je, ako je prepisan, lijek onda i dostupan, te je ishod sasvim

jent umre. Kevorkian je optužen za ubojstvo prvog stupnja, a osuđen je za ubojstvo drugog stupnja. Michigenska sutkinja Jessica Cooper osudila je ga je 13. travnja 1999. godine i rekla: »Smatrajte se zaustavljenim«. Za smrt sljedećeg pacijenta, sedamdesetogodišnji Kevorkian osuđen je na 10–25 godina zatvora, pušten je 1. lipnja 2007. godine. Obećao je da

više neće da »provoditi« eutanaziju – ukupno je izvršio 130 ubojstava.

20

U studenome 1994. godine su građani Oregona prihvatili *Zakon o smrti s dostojanstvom*. Ovaj je zakon omogućio liječniku legalno pružanje medicinske pomoći pri umiranju prepisujući pacijentu odgovarajuće lijekove.

očekivan – smrt. Poklapaju li se ovdje pojmovi ‘krivac’ i ‘moralni krivac’, ‘krivično djelo’ i ‘(ne)moralno djelo’ te ‘krivična sankcija’ i ‘moralna sankcija’?²² Koliko je ovakvo rješenje daleko od etičke odgovornosti za vlastite postupke? Finese pravničkog promišljanja stvarnosti i tumačenja pravnih propisa previše nas udaljavaju od etike života i ljudskog dostojanstva. Ponekad nam se čini da je pravo upravo zbog svoje »dosjetljivosti« suprotstavljeno etici. I umjesto da pozitivno pravo bude osnaženo moralom, ono ga zaobilazi ili, još gore, negira svojom moći koja je kratkotrajna. U krajnjem pogledu, ne vidimo potrebu za takvom distinkcijom osim radi zaštite liječnika od krivičnog gonjenja i liječnikove savjesti, a to nije dovoljan razlog za zamagljenje etičke perspektive problema. Međutim, i pored ovoga, u Hipokratovoj zakletvi, koja se smatra izvorom medicinske etike i koja, dakle, predstavlja osnovni propis liječnika, stoji da se zabranjuje liječnicima da ubijaju pacijente. Danas mali broj medicinskih fakulteta koristi prvobitnu verziju, a posebno kletvu na kraju. Dakle, u Zakletvi nedvosmisleno stoji da »liječnik neće dati smrtonosni lijek nikome ako ga zatraži, niti će tako nešto predložiti«.

Ako bismo ozakonili eutanaziju, potpuno bismo izašli iz okvira prirodnog prava i prešli na pravničko krojenje stvarnosti koje ne bi imalo uporište u prirodnom pravu i u vrijednostima života i ljudskog dostojanstva. Zaboravili bismo na osnove prava, odnosno na pravne vrijednosti koje čine obvezujuću snagu pravne norme. Ako isključimo vrijednosti kao osnove obvezujuće snage pravne norme i unesemo »kulturu smrti« kao osnovu, pravni će se sistem kao cjelina urušiti. On se pritom ne bi urušio zbog nedostatka centralizacije, nego zbog svojih osnova koji ne bi bili valjani. A to, nažalost, ne bi bilo prvi put.

Postupanje liječnika mora biti osvjetljeno i osnaženo pravnom vrijednošću kao što je pravna sigurnost, ali mi moramo ostvariti i svekoliku vrijednost ljudskog dostojanstva i života. Dakle, valja izgraditi pravni sistem pravne države našeg doba koji neće omogućiti samo pravnu sigurnost nego i ljudsko dostojanstvo.

Zaključak

Čovjek je danas u stanju prigrabiti novi oblik moći, on je zapravo sišao u duboko »grotlo« moći. Postavlja se, dakle, pitanje, što da se radi? Valjalo bi kritički, u povezanosti uma i religije, osvjetliti nasilje koje se pravno i moralno legitimira, te osporiti prebrze zaključke o tome što je čovjek i gdje su njegovi dometi. Slažemo se sa stavom A. Čovića da je »čovjek nadišao antropološki okvir odgovornosti i *de facto* dospio u teološku dimenziju odgovornosti«.²³

Čovjekov um mora biti opomenut, smatra papa Benedikt XVI. Nadalje smatra da, kao što u »religiji postoje patologije«, tako postoji i »patologija uma« čega, prema njegovu mišljenju, čovječanstvo nije svjesno.²⁴

Čovjek u situaciji zahtjeva da umre mora potražiti orijentire »oslušujući« i um (znanost) i religiju. Drugog puta osim »oslušivanja« i »čišćenja uma i religije« nema. To je neophodno zbog »od racionalnosti umorne« svjetske situacije, o kojoj govori Ratzinger. Do neophodnosti čišćenja religije i uma dolazi, kako smo već naveli, zbog patologija koje su prisutne i u religiji i u umu, a koje su, prema Ratzingeru, opasne i moraju biti nadvladane »božanskom svjetlošću uma« koji će morati biti spreman naučiti »čuti velike religiozne tradicije čovječanstva«.²⁵ U situacijama zahtjeva čovjeka da umre, koji je upućen liječniku, potrebnije nam je jedinstvo uma i religije,²⁶ nego razmatranje pitanja odnosa prirodnog i pozitivnog prava.

Jedinstvo uma (znanosti) i religije, kao različitih pristupa u području mišljenja, ostvaruje se u ideji pluriperspektivizma koja u »svom značenju nadilazi poznate oblike znanstvene integrativne metodologije (...) jer ravnopravno uključuje i neznanstvene pristupe kao što su religijski...«²⁷ Ovakvo povezivanje uma i religije u »jedinstveni duhovni horizont«²⁸ omogućuje da se problem eutanazije sagleda u cjelini, na metodološkoj pretpostavci da se istina »može pluralizirati samo 'prema unutra'«, odnosno da se »može umnogostručavati u svojim aspektima«.²⁹ Tako se postiže »legitimiranje neznanstvenih postupaka« te njihovo »uključivanje, zajedno sa znanstvenim i normativnim perspektivama«³⁰ u rješavanje problema eutanazije. Problem eutanazije cjelovito se sagledava iz znanstvene perspektive (»empirijske i egzaktne znanstvene discipline«), normativne perspektive (»različiti smjerovi i tradicije unutar etike kao filozofske discipline, ali i druge discipline unutar filozofije i teologije kao normativnih znanosti«) i kulturne perspektive (»različiti protagonisti građanskog života, društveni pokreti, političke pozicije i programi, etablirani svjetonazori, religijske ustanove i učenja...«).³¹ Navedene perspektive mogu cjelovito osvijetliti problem eutanazije ne narušavajući međusobnu ravnopravnost i istovrijednost.

Dakle, da bismo odbacili »kulturu smrti«, da bismo vrednovali život i poštovali ljudsko dostojanstvo, problem moramo sagledati svestrano te se suprotstaviti »mentalitetu eutanazije« (*mens eutanastica*),³² koja predstavlja manifestaciju nemoralnosti pravnog sistema pravne države našeg doba, u kojoj se u određenim situacijama odlučuje da postoji život koji nije vrijedan življenja. Iza ovakvog mentaliteta eutanazije kriju se povrede ljudskog dostojanstva, kao i pravi slom etike ljudskog dostojanstva. Tko će izmjeriti loše posljedice jednog takvog mentaliteta?

21

Više o tome vidjeti u: Nat Hentoff, »The Deadly Slippery Slope«, *The Village Voice*, September 1, 1987.

22

Pravna etika Tome Živanovića nastala je kao proizvod njegovog sudjelovanja na 8. Međunarodnom kongresu za filozofiju održanom u Pragu od 2. do 7. rujna 1934. godine. Njegov referat »Osnovni problemi etike« predstavlja uvođenje nove, tripartitne ili personalističke sistematike ili personalističku metodu izučavanja problema etike. O tome više u: Marko Trajković, *Iz baštine srpske pravne etike – pravna etika Tome Živanovića*, Peščanik, Istarski arhiv grada Niša, Niš 2007., str. 161–174.

23

Ante Čović, *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb 2004., str. 9.

24

Više o tome vidjeti u: J. Habermas, J. Ratzinger, *Dialektik der Säkularisierung*; posebno: Joseph Ratzinger, *Vorpolitische moralische Grundlagen*, Herder Verlag, Freiburg im Breisgau 2005.

25

Više o tome vidjeti u: Jürgen Habermas, Jozef Ratzinger, *Dijalektika sekularizacije*, Dosijs, Beograd 2006., str. 47–48.

26

Kao primjer suradnje religije i uma navodimo odbacivanje »terapeutske upornosti« od strane Katoličke crkve kao i prihvaćanje »terapije boli« odnosno »upotrebe analgetika«. O tome više u: V. Valjan, *Bioetika*, str. 288, 289, 295 i 297, kao i M. Vidal, *Kršćanska etika*, str. 245–247.

27

Ante Čović, »Integrativna bioetika i pluriperspektivizam«, u: Velimir Valjan (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo 2007., str. 65.

28

Isto.

29

Isto, str. 67.

30

Isto, str. 72.

31

Isto, str. 73.

32

O tome vidjeti u: Enciklika *Ljubav u istini* pape Benedikta XVI., Beogradska Nadbiskupija, Beograd 2010., str. 127.

Marko Trajković, Niko Josić

Euthanasia in the Perspective of Christian Faith and Legal Science

Abstract

Our reality is facing dramatic changes in the moral attitudes of people. In the light of those changes we are trying to consider the issue of ethical aspect of the competent patient's request to die and the physician's decision about it. This elaboration is situated within the field of questioning the basic human values. It is emphasized that the human dignity – being the central value – is not determined by external causes and not dependable on the condition of a person's health or illnesses. Human dignity is something integral, essential, and inalienable. Thus human dignity springs from the overall quality of human life as of a unique human being, spiritual and physical being gifted with reason and freedom, self-responsibility, and the possibility of self-defining – in case we accept that a man is created in the image and likeness of God (1Mos 1,26–27). The historical prism of considering this problem comes in varieties of forms, from the complete justifications of these requests, or their condemnation, till the contemporary disputes in the field of morality and law, with an emphasis on the possibility of "slippery slope" argumentation this decriminalization might lead to.

Our starting point, from the Christian position, is that something like life without the value does not exist. Therefore we are pointing out the Christian approach to human life and dignity which presupposes the thesis saying that man does not give a life and therefore can not take it away, regardless of the hardship he might be experiencing.

Key words

euthanasia, Christian perspective, human dignity, "slippery slope" argument